

cialista végeredménye ezért nem deklaráció, nem csak emberi útjuk összegezése, hanem a *költészetben megélt* sokoldalú vállalkozás következtetésekének levonása. Az emberi helytállás az valóban jó és nemes példa, de a költészetben ezt a lírai teljességgel kell igazolni. Ezt az utat költészetben hozzájuk hasonlóan leginkább csak Vas István járta következetesen végig, világok kereszteszései pontjává válva. Vállalta a polgári múltat és a belőle kilépő szocialista jelent. Minden pillanatához ragaszkodva, útból teljes képet bontott ki, mindig pontosan jelezte helyét, és így lépésről lépésre sikerült mind többeket átfogó, általánosabb érvényű költői világot építeni. És ebben az ember társadalmi teljességének a keresése mellett az individuális problémák mélyebb, teljesebb elemzése is benne foglaltatik. Visszahatásként épp ezért tudnak az életéről, haláláról annyira összetett, a válságokat, dermedt kétségbeeséseket is megszolgáltató képet adni. Számukra a költészet nem fegyverező álarc, hanem épp ellenkezőleg: az élet bonyolultságáig levetkőző vallomás. A bármikor a felszínre elérhető látszólagos nyugalommal szemben ők a mélységeket megjárt-megismert ember kiküzdött nyugalmára törekcsenek. Természetesen nem idegen részben ez a többszólamúság Mátyás Ferenc a nép sorsát vizsgáló verseitől, vagy Fodor József nagy erejű elvont vívódásaitól, Képes Géza pontosan kimunkált elemzéseitől, Gellért Oszkár kései jegyzeteitől, Gereblyés László munkáskörnyezetet érzékletesen idéző tárgyaitól sem. Épp akkor képesek értékes alkotásokat létrehozni, amikor verseik a korukkal való átért lényegi kapcsolat ihletéből születnek. Talán épp Mátyás Ferenc utóbbi kötete példa arra, hogy meg lehet újítani több évtizedes költői begyakorlást is, felfigyelve a valóság újabb problémáira és a sikeresebb fiatal vállalkozásokra.

KABDEBÓ LÓRÁNT

JEGYZETEK KÉT ÚJ REGÉNYRŐL

MESTERHÁZI LAJOS: ISTEN, MÉRETRE

Egy Eötvös-kollégistát 1936 nyarán — hazatérőben németországi tanulmányútjáról — útitársnak invitál kis robogójára a szintén Pestre tartó kedélyes náci diák, az óriás termetű Schnieber. A fiatalember némi vizsgálódás után, de anyagi helyzetére való tekintettel megadóan foglalt helyet a parányi motorkerékpár abnormis méretű vezetője mögött — íme a jelenet, amellyel kezdetét veszi Mesterházi Lajos új regényének tulajdonképpeni cselekménye. A cselekmény, a robogó, különféle (kényszerű) sörözési alkalmak és (keservesen mulatságos) világnézeti gyózködések miatt felettébb cikcakkosra sikerülő útja azonban csak keret, kerete főképpen és közvetlenül egy szellemes-gunyoros teológiai tárgyú példázatnak. Mert Schnieberrel beszélgetni *kell* — Mesterházi remekül jellemzett figurát állít elénk ezzel az agresszíven buta, gondolati tepedségében is olyan rámenős gyógyszerészhallgatóval —, s e beszélgetés egyik pillanata a magyar egyetemistának eszébe juttatja szerelmét; Schnieber istenképéről eszébe kell hogy jusson Kati, illetve a Balaton-parton bontakozó szerelem s a felette lebegő isten.

A regény a két történet összesodrásából született meg. A németországi ka-

land és az itthoni szerelem között — az isten méretei révén — kétségkívül megvannak azok a gondolati összeköttetések és belső rímek, amelyek egymáshoz utalják e két cselekményszálat. De pontosabb a fogalmazás, ha azt mondjuk: vannak gondolati összeköttetések, mert e kapcsolat sokkal inkább egyfajta alibinek s nem valódi koherenciának tűnik. Különös ugyanis, hogy e regény olvasásakor az igazi örömet nem azok a momentumok nyújtják, amelyek összekapcsolják e két szálat, hanem elsősorban azok, amelyek ellene vannak a két történet zavartalan rímelésének. Szabályos, kerekre komponált regény is Mesterházi műve, de olvasójának éppen kötetlensége tetszik; van „vezérgondolata”, de amikor ez fel-felbukkan, akkorra a közbülső kitérésék izgalmi és érdekességei már jócskán elhalványították jelentőségét. S így a cselekmény nem csupán az isten méreteiről szóló ironikus példázatnak, hanem mintha egy írói dilemmának a kerete is lenne: úgy látszik, hogy a példázat „műfaj”-nak az igénye, tehát a műmárkás-tételes gondolati kompozíciójának ütközik itt egy nem kevésbé márkanás, de a kötetlenséget és szubjektívítást vállaló, sőt, arra törekvő írói

magatartás érvényre jutásának tendenciáival. Két, egyformán az intellektuális íróra jellemző, de véleményünk szerint korántsem azonos értékű s ellentétes törekvés küzdelmét láthatjuk itt. Az olvasó minden vonzalma e különös vetélkedésben az írói hang személyességének, kiérdemelt és megalapozott személyességének szól: ez egyébként már eddig is egyike volt azoknak az utaknak, amelyek kimagasló értékek alkotásához vezették el az írókat eredményekben gazdag pályáján. (Gondoljunk a *Katonai babérjaim* c. kitűnő elbeszülésre.)

A problematikus azonban éppen a ketősség: az olvasó nem érti pontosan, hogy miért akarja az író egy gondolatnak alárendelni azt a sok értékes mozzanatot, amelyek nem viselik el az alárendeltséget, miért akarja a példázat mindenképpen szűkös körébe fogni, kis hatósugarú koncepciójába ágyazni írásának gazdagságát? A regény legfőbb értéke ugyanis az a friss, nyughatatlan, paradoxonokat kedvelő, látszatra — s tényleg csak látszatra — diákosan szertelen látásmód, amellyel az író felfogja s közvetíti a világot, az, hogy menet közben nem ügyel mondandója formai kikerekítetttségére, elfeledkezik megfogható (ironikus volta ellenére is komolykodó) tételéről. Olyan sok, sokféle ágazó mondanivalója van, hogy — odahagyva a regény fővonalát — gyakran és az igazi elbeszélő örömeivel tér ki különféle mellékványokra, s olvasója nagyon szívesen követi őt. Vonzóbbnak is érezzük az utat a célig, mint magát a célt, hiszen egy nem mindennapi intellektussal — jobb szó:

esprit-vel — elemző, vallomásos-emlékező regény erőteljes körvonalai bontakoznak itt elő, egy olyan regényé, amely szubjektivitással tör a valóság felé, s amelynek valódi főszereplőjét — a „művi” kompozícióval s az író szándékaival ellentétben — az olvasó igenis a regény „én”-jében látja. A finom nosztalgiával, halk lírával megidézett ifjúkor rajza *együttal* egy keserves történelmi kor könyörtelenül éles metszete is — s ez olyan pompás együttes, hogy alaposan fölé nő a regény további „lineáris” menetének. De hőseinek, Schniebernek és Katinak is elsősorban a karaktere — igazán komoly írói teljesítmény, nem pedig túl irodalmiasra kerekedő sorsa — addig valóban kitűnök, amíg a fiatal ember életének közvetlen részeseiként keltenek feszültséget, s nem pedig akkor, amikor csak a mindenképpen elvont tanulságot szolgálják.

Furcsa helyzet, de semmivel sem tudnánk keményebb kritikáját adni Mesterházi művének, mint azzal, ha bemutatnánk regényének értékes vonásait. Ezek a momentumok ugyanis azok, amelyek a két szál közötti kötőanyagot fel lazítják, ezek feledtetik el velünk, hogy végső soron miről is szól ez a regény, jelenlétük vékonyítja szegényessé és szertelenné azt a motívumot, amelyre a kompozíció épül. S ez elsősorban azért nagy kár, mert itt nem csupán a lehetőségei, de a bizonyosságai, sőt: kidolgozott részletei is jelen vannak egy Műnek. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1966.*)

BÍRÓ FERENC

KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL: A BOLDOGTALANSÁG MŰVESZETE

Hogy Kolozsvári Grandpierre Emil regénye a *Magvető* 1958-as első kiadása után a közelmúltban ismét megjelent — jele az író növekvő népszerűségének. Egyre inkább korszerű alkotó — ezt mutatja a fiatalabb olvasónemzedék fokozottabb érdeklődése is. Ez az érdeklődés legkevésbé a stílus következménye, mint néhányan következtettek a *Fekete bula* nagy visszhangjából.

A korszerűség és népszerűség néha nagyon távol eső minősítő kategóriái ha nem is esnek teljesen egybe Kolozsvári Grandpierre-nél, mindenesetre nagyon közeli jelölések. Racionalizmusa, finom ironiája, amely *A boldogtalanság művészeté* című regényében is néha az ostorcsapás fájdalmával csip és pirít, intellektualizmusa és erős társadalomkritikai igénye, a lélektani kérdések iránti fogé-

konysága teszik korszerűvé. Az érzelmesség legapróbb veszélyeit is gondosan kerülő író, a távolságot precízen tartó alkotó magatartása vonzza az olvasókat Kolozsvári Grandpierre Emil regényeihez, amelyekben külön gyönyörűséget talál: a szatíra, a komikum, a humor olyan bővizű folyamát, amelyre kevés példa akad mai prózánkban is.

A szatirikus írói hajlam és a koncentrált figyelem bőven talál céltáblákat. A regény vitéz Peresztoghy Olivér szerelmi viszontagságait dolgozza fel majdnem jegyzőkönyvszerű részletességgel, azonban korántsem az impossibilité személytelenségével. Az író az események, párbeszédnek menetét megakasztó közbeszólásaival szinte utánozhatatlan atmoszférát teremt: komolytalan, néha majdnem lírainak vagy tragikusnak induló jelene-